

Facts, fascination og transfiguration

- om at leve i spændingsfeltet mellem en naturvidenskabelig interesse for, hvad der rent faktisk kan undersøges og findes svar på i skaberværket og som et troende menneske (og måske bare et menneske) at leve i en stadig fascination af både det udforskede og det uudforskede.

*Af: Johan Peter Uldall Fynbo
Professor i Astronomi
Niels Bohr Institutet*

Det som drog mig mod naturvidenskaben, var en undren over den mørke nattehimmel. Jeg voksede op i en lille landsby i Østjylland ved navn Herslev langt væk fra de større byers lysforurening. Min far var landmand og jeg kan huske høsten som noget særligt. Far sagde dog til os børn, at det eneste vi ikke skulle blive var landmænd, og jeg endte i stedet som astrofysiker. Nogle af mine stærkeste barndoms minder har at gøre med at se på stjernerne på mørke, klare nætter. Det kunne enten være gennem en bilrude, hvor stjernerne stod som fjerne fikspunkter imod hvilke ting i forgrunden fór forbi, eller det at stå ude på gårdsplanen under den mørke himmel med tilbagebøjet nakke og lade sig forundre både af stjernerne og af mørket mellem dem¹. I oplægget til dette bidrag blev jeg bedt om at forholde mig til ordet "fascination" som egentlig betyder "forhekselse". Selv foretrækker jeg ordet "forundring". Det var forundring, der tændte min naturvidenskabelige interesse.

Jeg har altid været et troende menneske. Jeg blev døbt i oktober 1971 og blev "opdraget i den kristne tro" som det blev pålagt mine forældre i dåbsbelæringen. Det tror jeg egentlig ikke var noget særligt for dem. Sådan har det været for dem og deres forældre, o.s.v., bagud i tiden i hundredvis af år. Der blev ikke gjort noget stort væsen af troen i vores hjem. Det var bare en grundlæggende ting som der ikke blev talt ret meget om. Spændingen mellem troen og min gryende naturvidenskabelige interesse kom først i ungdomsårene, særligt i gymnasietiden. Denne spænding har dog aldrig været særlig dyb for mig. Det hænger sammen med, at jeg havde det man kan kalde "en religiøs oplevelse" der i ungdomsårene. Det var ikke noget med at se Jesus, men det var snarere en følelse af at blive badet i kærlighed. Der var et nærvær, en tilstedeværelse, og min tro, mit gudsforhold og mit syn på verden, blev "beroliget" eller "grundfæstet" i den oplevelse. Jeg har efterfølgende talt med flere andre, der har haft lignende "transcendensoplevelser" og jeg tænker, at det slet ikke er så usædvanligt.

Mine anfægtelser har mere haft intellektuel karakter, altså: hvordan skal jeg få tingene til at hænge sammen? I forskningen er der fakta om verden – fakta om Big Bang, en tidsramme på milliarder af år, et gigantisk kosmos med stjerner og galakser. I troens verden er der Gud Fader, Skaberen, og Jesus Kristus, Ordet, ved hvem alt blev til, og uden hvem intet af det som er blev til. Det bliver endnu mere et kors for tanken, når vi så taler om syndefald, jomfrufødsel, om Gud, der blev menneske og født i Betlehem, og om opstandelsen. Omkring denne spænding er jeg kommet til at holde mere og mere af Paulus poetiske ord til

¹ Jeg har skrevet mere om dette i "Naturens sprog – historier fra virkeligheden om fortryllelse", redigeret af Mickey Gjerris & Cecilie Rubow, forlaget Eksistensen

Korinterne:

"Endnu ser vi i et spejl, i en gåde, men da skal vi se ansigt til ansigt. Nu erkender jeg stykkevis, men da skal jeg kende fuldt ud, ligesom jeg selv er kendt fuldt ud. Så bliver da tro, håb, kærlighed, disse tre. Men størst af dem er kærligheden."

Vi erkender stykkevis. Og vi ser Verden som i en gåde. Og i øvrigt er det kærligheden, der er det vigtigste.

Problemerne opstår, når man ikke kan leve med det stykkevise, og i stedet vil tvinge det stykkevise til at være et. Det kan enten være, hvis man vil forstå alting "bibelsk", inklusive livets udvikling, Jordens alder, o.s.v.. Det er en skidt form for fundamentalisme. Det kan også være, hvis man vil gøre videnskabelige verdensbilleder til ultimative altomfattende sandheder, der udgrunder hele eksistensen. Undertiden kalder man det sidste for "scientisme", hvilket er den forestilling, at der ikke findes andre sandheder end de videnskabelige. Så bliver hele verden til et stykke blækregning. Det går ikke. Man må gå frem med større forståelsmæssig ydmyghed og ikke være alt for fundamentalistisk i hverken sin religion eller sin videnskab. Begge dele må forblive noget famlende på denne side af evigheden.

Der findes på nettet et sted som hedder "closertotruth.com". Det er et filantropisk projekt skabt af Robert Lawrence Kuhn. Her kan man finde et væld af spændende samtaler om en bred vifte af emner, der falder under videnskab, religion og filosofi. En meget interessant samtale, som er relevant for denne tekst, er mellem værten Robert Lawrence Kuhn og den anerkendte videnskabsfilosof Bas van Fraassen. Her siger Bas van Fraassen²:

"I don't understand faith as involving a quasi-scientific hypothesis about an architect of the Universe. I see faith in a different way. [...] In faith we have a transfiguration of the common place. We see the world differently. God exists. God is real. God is real in our experience, in life, in the world. There is no question about that for me. But it is not at all anything like belief in an unobservable object in physical nature. [...] When LaPlace said to Napoleon [om Gud – min kommentar]: "I have no need of this hypothesis!" – We agree! There is not any need for another hypothesis to add to science in order to understand the natural world. [...] What I think about is experience. The experience of finding yourself in a sacred place. The experience of somehow a personal encounter that afterward is not easy to describe and if you describe feelings a psychologist will go and say, "I can study that", but it is the meaning in that that escapes the psychologist in that case. And this is what makes it real for me."

Jeg synes, det er rigtigt. Tro indebærer en *transfiguration* af verden – den troende ser verden anderledes end den ikke-troende. Er de intellektuelle anfægtelser så opløste eller forsvundne? Nej og ja. Nej, for jeg kan ikke *forstå*, at Gud blev menneske eller *forstå* opstandelsen, hvis vi med *forstå* mener at placere begivenheden i naturhistorien, som et udtryk for en naturlig proces. *Naturligvis* ikke, for at Gud blev menneske er ikke et spørgsmål om *naturlig* vis. Så derfor ja, fordi jeg forstår, at spørgsmålet om opstandelsen ikke er et naturvidenskabeligt spørgsmål. Kristendommen hviler på en *åbenbaring*. Gud har åbenbaret

² <https://closertotruth.com/video/vanba-011/?referrer=7685>

sig for os. Man kunne spørge: Kunne Gud åbenbare sig for os på en måde som ikke ville være et kors for tanken – altså den tanke, der kun kan forstå verden som et stykke blækregning – en åndløs sekvens af begivenheder styret af naturlove? Det tror jeg ikke.

Problemet er ikke nyt. Allerede Paulus skrev i samme brev til Korinterne:

"Hvor er de vise henne, hvor er de skriftkloge, hvor er denne verdens kloge hoveder? Har Gud ikke gjort verdens visdom til dårskab? For da Gud i sin visdom ikke ville, at verden skulle kende ham gennem sin egen visdom, besluttede Gud at frelse dem, som tror, ved den dårskab, der prædikes om."

Mit intellekt finder en slags ro i noget Bohr er citeret for at have sagt³:

"Vi er alle enige om, at din teori er skør. Det spørgsmål, der deler os er, om den er skør nok til at have en chance for at være sand."

Sådan har mit intellekt det med kristendommen. Den er skør nok (intellektuelt set) til at have en chance for at være sand. Samtidig kan jeg med hjertet følge Augustin, når han i "Bekendelser" skriver: *"Jeg hørte det, som man hører i hjertet, og der var slet intet at tvivle om."* Det som overbeviser mig ved kristendommen, eller rettere ved Jesus Kristus, har at gøre med forståelsen af mennesket, menneskenes forhold til hinanden og menneskets forhold til den skaber som skabte alting i kærlighed. Det med transfigurationen er ikke noget mystifystisk. Det er sådan de fleste normale mennesker forstår verden – i hvert fald indtil for nylig⁴. Det er derfor vi kan forstå Ingemann, når han skriver sådan noget som: *"Sol går over verden ud / med Guds lys i øje: / se! Vorherres sendebud / går på gyldne skyer i det høje."* Jeg vil gerne belyse det yderligere på to måder. Først kommer transfigurationen af verden til udtryk i, hvordan vi reagerer på de "fakta" om det store kosmos som videnskaben har vundet i de seneste ca. 100 år – det gigantiske kosmos med afstande på milliarder af lysår og en mangfoldighed af milliarder af galakser med milliarder af stjerner. En karakteristisk reaktion på denne opdagelse illustreres af en af Josef Konrads karakterer som i en novelle siger⁵:

"one of those dewy, clear, starry nights, oppressing our spirit, crushing our pride, by the brilliant evidence of the awful loneliness, of the hopeless obscure insignificance of our globe lost in the splendid revelation of a glittering, soulless universe. I hate such skies."

Denne reaktion kommer, når vi oplever verden som en gold mekanisme uden mening og mål. Nadverritualets salme 438 er et godt eksempel på troens blik, der ser den samme verden anderledes:

³ *Scientific American* vol. 199, no. 3, 1958. Jeg skal understrege, at jeg ikke tager Bohr til indtægt for mit synspunkt. Han var næppe troende i religiøs forstand.

⁴ Måske kan man sige, at det er oplysningstiden, der markerer bruddet med denne tankegang. Jeg tror det er derfor Sir Roger Scruton kunne skrive sådan om oplysningstiden: *"I am not an advocate of Enlightenment. On the contrary, I see it as a form of light pollution, which prevents us from seeing the stars."* Man kunne med nogen ret hævde, at det Bas van Fraassen kaldet et transfigureret syn på verden i virkeligheden er det mest menneskelige og at det er oplysningstiden, der har forvrænget opfattelsen af verden. Dermed ikke sagt, at der ikke kom en masse godt ud af oplysningstiden.

⁵ Citeret fra *"Our Cosmic Insignificance"*, Guy Kahane, NOUS 48:4 (2014)

"Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den Almægtige. Himlen og jorden er fuld af din herlighed. Hosianna i det højeste!"

Det er den samme verden, men den ses på en grundlæggende anden måde.

En anden belysning af det med transfigurationen kommer fra de bøger jeg har læst her over sommeren 2023. Jeg er ved at læse "Pascals tanker – Om den kristne religions sandhed"⁶. Pascal skriver noget relevant omkring dette at se verden og om at se Gud i Naturen:

"Jeg undrer mig over den Dristighed, hvormed disse Mennesker indlader sig på at tale om Gud. I en Fremstilling, der henvender sig til de Vantro, begynder de med at bevise Guds Tilværelse ud fra Naturens Værker. Denne Fremgangsmåde vilde jeg ikke have noget imod, dersom de med deres Skrifter henvendte sig til den Troende, thi det er vist, at de som har en levende Tro i Hjertet, straks ser, at alt, hvad der er til, kun er et Værk af den Gud, de tilbeder. Men når Talen er om dem, hos hvem dette Lys er slukket, og hos hvem man vil søge atter at tænde det, disse Mennesker uden tro og Naade, som med hele deres Tankes Kraft i alt, hvad de ser i Naturen, har søgt efter en Vej til denne Erkendelse og kun har fundet Uklarhed og Mørke – at sige til saadanne Mennesker, at de kun behøver at betragte den mindste Ting omkring dem for klart at se Gud deri, og til saadanne at komme med Maanens og Planeternes Gang som eneste Bevis for noget saa stort og væsentligt i den Mening, at alt er klaret med saadan Tale – det er at give dem Anledning til at mene, at Beviserne for vor Religion maa være meget svage. Min Fornuft og min Erfaring viser mig da ogsaa, at intet er mere skikket til at give dem Ringeagt for Religionen."

Fakta om verden er ikke det som tænder troen. For den troende kan det det som Pascal skriver godt give mening at søge Gud gennem naturens værker. Som illustration på dette kan jeg godt lide dette citat fra Gregor af Nyssa, der levede i 300-tallet i Kappadokien⁷:

"Han som af natur er hinsides al natur, han som er hinsides sanserne og hinsides tanken, han ses og gribes med andre metoder. Der er mange metoder for denne slags forståelse. For eksempel er det muligt gennem den visdom som er i alle ting [cf. Ps. 103, 24] at få en opfattelse af ham som skabte alting i visdom."

Det er muligt, studiet af naturen kan være en slags gudstjeneste, men jeg er enig med Pascal i, at dette ikke giver mening for den som ikke tror. Vi skal først gennemgå den transfiguration Bas van Fraassen taler om. Den anden bog jeg vil nævne er en min datter bad mig læse, nemlig "Heaven" – en engelsk oversættelse af en bog af den Japanske forfatter Mieko Kawakami⁸. Bogen handler om to unge mennesker i en mindre by i Japan, der bliver mobbet i skolen, om deres syn på sig selv, på dem der mobber dem, og deres syn på hinanden. Det er en rystende lille roman, men jeg kom til at tænke på den i denne sammenhæng, fordi jeg synes den belyser det med transfigurationen med stor styrke. Bogen viser, hvordan de plagede mobbe-ofre kæmper med at forstå, hvorfor de skal lide, hvad det vil sige at være svag og hvem, der er stærke. Den viser også mobbernes kyniske syn på verden, hvor alt er

⁶ "Pascals Tanker – Om den kristne Religions Sandhed" oversat af Knud Ferlov, 1928

⁷ Min oversættelse fra en engelsk oversættelse af "Saligprisningerne". Dette sted er fra prædiken 6.

⁸ "Heaven" af Mieko Kawakami. Oversat til engelsk af Sam Bett og David Boyd. Picador, 2021.

ligeegyldigt og ingenting betyder noget – heller eller ikke de uskyldiges lidelser. Mobbernes rationale er reelt en beskrivelse af helvede. Jeg vil ikke afsløre for meget af bogens plot, men blot citere dette sted fra bogens slutning som illustrerer en transfiguration af verden meget smukt:

“The scene before me was one I’d never dreamed of.

In the cold December air, all the leaves, thousands upon thousands of them, flashed against the sky, drenched in gold. Every leaf rang with its own light, and all the light poured into me without end. I inhaled and surrendered to the flow. The distance between one second and the next stretched out by the hands of some enormous being. I forgot to breathe, forgot to blink, and let myself sink into fragrant black bark of the trees. I could feel their skin against the softest parts of my body. With the tips of my fingers, I caught the drops of light falling through the gaps in the humming leaves and even entered them. It was noon, but the sun was out of sight. Everything glowed on its own. My mouth was agape, I shook my head, unable to admit that this scenery was real. I bent down to pick up a leaf and examine it. It had a weight that I had never felt, a coolness that I had never known, a definite shape. The tears spilled from my eyes, and the world before me, appearing through a blur of tears, continuously split apart and hatched anew.

Everything was beautiful. At the end of the street, a street I had walked down more times than I could count, I saw the other side for the first time, glowing white. I understood it. Through my tears, I saw the world come into focus. The world had depth now. It had another side. I opened my eyes as wide as I could, fighting to see it all. Everything that I could see was beautiful. I cried and cried, standing there, surrounded by that beauty, even though I wasn’t standing anywhere. I could hear the sound of my own tears. Everything was beautiful. Not that there was anyone to share it with, anyone to tell. Just the beauty.”

En sådan transfiguration har nærmest karakter af en åbenbaring. Det er en sådan åbenbaring jeg forbinder med Helligånden. Helligånden kan åbne vores øjne for verden (i bredeste forstand), så vi kan skimte det skønne, det gode, det sande.

Som sammenfatning vil jeg sige, at jeg som videnskabsmand arbejder som andre videnskabsfolk med den metode videnskab er til at skaffe ny viden om naturen. Dette arbejde er i høj grad båret af en grundtilstand af *forundring*. *Fakta* er bare en del af det – fakta er en del af naturvidenskabens ordbog – et ord vi hæfter på opdagelser, der er så grundfæstede, at vi tror de kun meget vanskeligt kan vise sig at være forkerte. Undervejs i min gerning som forsker har jeg lært en masse, f.eks. om galakser, om den tætte forbindelse mellem mikrokosmos og makrokosmos, om uløste problemer som det med det mørke stof, som har givet forundringen flere nuancer, men grundlæggende er forundringen den samme som den var derhjemme på gårdspladsen i Herslev. Troen er noget andet; en *transfiguration* af verden som hviler på et tillidsforhold til Gud som både har åbenbaret sig ved at være altings skaber og som menneske på Jorden, og dermed vist os, at verden er hans.